

Pe tabla de șah a creditării regele e legea

Articol de Adrian Vasilescu apărut pe www.adevarul.ro în 22 ianuarie 2015

Șocul provocat de saltul brutal al francului elvețian, ce a pus pe jar populația cu credite în această monedă, a tulburat întreaga clasă politică și o bună parte a societății, ecourile în mass-media fiind dintre cele mai puternice. În speță, 75.000 de persoane, plus familiile lor, au suferit scumpiri dramatice ale serviciului datoriei, implicând rata lunară de rambursat, dobânda și comisioanele.

Miercuri, comisiile de buget-finanțe din Parlament s-au întrunit pentru a întoarce pe toate fețele problema în cauză. Și, desigur, pentru a identifica soluții. Au participat reprezentanți ai Băncii Naționale, ai Asociației Române a Băncilor și ai Patronatelor Bancare, ai ANPC, ai Asociației Utilizatorilor Români de Servicii Financiare și ai Asociației Parakletos. Și dacă soluțiile vor mai avea probabil de așteptat, fiindcă s-au adunat mai multe proiecte și va fi nevoie de un timp de selecție, poate și de ajustări, în schimb dezbaterea pe tema creditării (nu numai în franci elvețieni, ci și în alte monede) continuă. Și e bine că dezbaterea merge mai departe, pentru că sunt încă multe lucruri de clarificat, multe confuzii de înlăturat.

Desigur, nevoia de clarificări și de a elimina confuzii nu se referă la confruntarea de opinii. E firesc, în această privință, să predomină diversitatea; confruntarea dintre diferitele puncte de vedere cu cât e mai diversificată, cu atât va fi de un mai mare ajutor în relevarea adevărului. Necazul e altul: acela că în multe dezbateri sunt vehiculate cifre de multe ori scoase din burtă, sunt redade afirmații ce n-au fost rostite niciodată și sunt avansate idei de “îndreptare a lucrurilor” ce contravin legilor țării, directivelor Uniunii Europene ori legităților economiei de piață. Nu-mi propun, în aceste rânduri, să-mi asum un rol de arbitru. Și nici nu cred că în dezbaterea publică pe tema francului elvețian e nevoie de arbitraj. E nevoie de sinceritate, de bună credință și de receptivitate.

Apropo de arbitraj. Am reținut propunerea ca BNR să arbitreze negocieri între clienți și bănci privind conversia împrumuturilor din franci elvețieni în lei. Ar fi posibil? Și cum ar decurge arbitrajul? Orice negociere, între un client și banca de unde a luat credit, să se desfășoare în fața unui reprezentant al Băncii Naționale? N-ar fi posibil și nici n-ar fi legal.

Sau obsesia cursului fix. Are o istorie lungă. Prin '90 a fost o propunere, mult discutată, ca ratele de schimb valutar să fie stabilite în Parlament. Viața a vrut o altă rezolvare: cursul de schimb îl stabilește piața valutară, cu mijloacele pieței libere. BNR face doar un serviciu public: calculează cursul, potrivit datelor oferite de piața valutară și-l comunică tuturor celor ce au nevoie de acest curs sau vor doar să fie informați. Și iată că, miercuri, Băncii Naționale i se cerea să stabilească un curs fix leu-franc elvețian. Ar fi posibil așa ceva în România? Consider că nu. Și poate că ar fi relevant ce răspuns a primit o astfel de idee în Polonia. “Fixarea cursului de schimb zlot/franc elvețian – a declarat marți, într-un interviu, guvernatorul Băncii Poloniei, Marek Belka – ar fi stupidă”. „Sa permitem clienților

sa plătească împrumutul la un curs de schimb pe care îl aveam înainte de decizia băncii centrale a Elveției ar însemna sa încălcăm contractele de creditare. Aceasta ar presupune sa cream probleme mari băncilor.”

Un curs fix ar fi un fel de mercurial. Am citit cândva, într-o relatare din secolul al XIX-lea, că în primul an al României noastre, în 1859, un ziar din București scria că autoritățile trebuie să renunțe la „nart”; nartul fiind un fel de mercurial, prețul maximal al unui produs. Ziarul cerea ca pâinea să fie vândută în așa fel încât și brutarii să fie stimulați să facă mai multă pâine, să o facă mai bună. Ce au răspuns autoritățile: *"nu suntem de acord să ridicăm nartul, pentru că nu vom mai putea stăvili lăcomia vânzătorilor"*. Dar mercurialul strică piața. O strică rău de tot. În economia de piață nu este admis un târg cu mercurial. Știm cu toții că vânzătorii (de mărfuri, de bani etc.) pot fi lacomi. Dar nu mercurialul va reuși să le stăvilească lăcomia, nu cursul fix așadar, ci concurența, un termen care, și el, poate fi pus în legătură atât cu legea, cât și cu morala.

Dar nu cumva băncile i-au ademenit pe cei care s-au împrumutat în franci elvețieni, cu cântece de Sirenă, să vină în Golful Creditelor Ieftine și să se îndestuleze? Circulă și această variantă. La urma-urmei, băncile aveau bani și aveau interes să-i dea cu împrumut. Era chiar o chestiune de performanță pentru bancă, prin anii 2005-2008, să dea cât mai multe credite. Nu e deci exclusă tentația băncilor de a forța afacerea împrumuturilor încălcând legea ori morala.

Băncile erau însă obligate să respecte cu strictețe normele de creditare ale BNR. Iar aceste norme, elaborate în serie în acei ani, cereau ca atunci când băncile aveau de-a face cu o cerere de credit, trebuiau să se uite ce venit net are solicitantul de credite, un venit care să fie cert și permanent, din care să scadă facturile la telefoane, la întreținerea locuinței, la chirie, plus alte datorii pe care le mai avea. Inclusiv subzistența. Abia de la suma rezultată începea discuția despre cât credit putea primi cel ce voia împrumut.

Dar în creditare, unde intervine un contract, există întotdeauna două părți implicate, un creditor și un debitor. Relația dintre ei este în primul rând juridică, bazată pe acte și pe reguli. Dar este și morală, bazată pe interese. Debitorul, bunăoară, vrea să își cumpere o casă ori alte bunuri și interesul lui este să obțină un împrumut. Creditorul, care e o bancă, are bani și interesul lui este să își plaseze acești bani, astfel că este binevenită cererea debitorului care vrea să își cumpere o casă și care vine la el să ceară bani.

Nici unul nu este mânat de impulsuri generoase. Chiar Adam Smith, în celebrul lui tratat de economie politică, spunea că brutarul nu face pâine pentru că ar fi generos și ar vrea să își servească semenii, ci pentru că vrea să câștige. La urma urmei, acesta este lucrul bun care s-a întâmplat în istoria economică, pentru că dorința de câștig este cea care a împins economia foarte departe. Generozitatea nu ar fi reușit să o facă niciodată. Pentru că niciodată gândul generos nutrit de întreprinzător, de a-ți servi concetățenii, nu ar fi dus la o atât de puternică dezvoltare a economiei și la motoare atât de performante cu care aceasta merge înainte în zilele noastre. Numai interesul a făcut să se miște aceste motoare și să ajungem aici. În același timp însă, societatea este interesată ca, în această zonă dominată de pragmatism, să

strecoare și mesaje emoționale. De ce acest interes? Pentru că viața economică se desfășoară cu fața la oameni, și atâta vreme cât economia nu se mișcă pentru a ajuta oamenii, ea nu are sens. Sigur că realitatea a impus ca această mișcare a economiei să se facă respectând norme de drept, dar morala este întotdeauna implicată. Iar când morala nu învinge, atunci trebuie să acționeze dreptul. Este motivul pentru care Banca Națională a acționat și acționează cu deosebire prin reglementări. De aici și nevoia BNR de a eficientiza regulile menite să evite riscul de creditare.

Întreaga activitate de împrumuturi bancare este organizată pe baza unor reglementări, fără să ignore etica în procesul de creditare.

Etica este foarte importantă în relația client-bancă. La fel ca în orice altă afacere. Ne place să spunem că, în economia de piață, contractul ideal ar putea fi suplinit de o simplă strângere de mână. De strângeri de mână e nevoie în procesul de creditare. Din nefericire însă, nicăieri în lumea de azi, această expresie frumoasă, care în esență este una etică, nu este dominantă. Și nu doar pentru că lumea s-a înrăit, ci și, mai cu seamă, pentru că a devenit complexă și complicată. Și când afirm asta am în vedere o realitate pe care o întâlnim din America și până în Japonia, pe toată planeta noastră. Astăzi, puțini se mai lasă legănați de iluzia că cel mai bun contract, în economia de piață, este o strângere de mână. Lumea afacerilor a devenit suspicioasă. Așa s-a ajuns la contracte stufoase, care merg până la amănunte, iar tot mai multe voci cer și reglementări amănunțite pentru piețele financiare. Asta e realitatea. Iar contractul scris, parafat și înregistrat, bun sau rău, înțeles bine de client ori nu, fiindcă e greu de imaginat că banca nu-l înțelege, e legea părților. Iar în acest contract nu intervine nici Banca Națională, nici alte autorități ale statului. Decât într-un singur caz: dacă în perfectarea contractului a fost ocolită legea. Ori dacă o parte îl încalcă. Și totuși, încrederea rămâne – pentru cine o poate proba și o poate impune – activul cel mai de preț. Îndeosebi pentru instituțiile financiare. Și nici morala nu e alungată din afaceri.

Într-un curs din perioada interbelică, ținut la Facultatea de Drept, Titulescu spunea că știința juridică este o realitate inclusă în sfera morală. Iată că, prin urmare, inclusiv pe calea dreptului se ajunge la morală și la etică.

Prea de multe ori însă, în procesul de creditare, se ajunge sub incidența unei noțiuni care ne dă frisoane: riscul. Niciodată nu pot fi ignorate riscurile, fără ca prețul să nu fie usturător. Ploi de riscuri se abat adeseori peste sistemul bancar, riscul valutar fiind dintre cele mai periculoase. De altfel, există mai multe tipuri de riscuri, dar riscul valutar rareori poate fi evitat când creditarea se face în valută.

În anii 2004-2008, creșterea creditelor în valută era pe undeva firească. Băncile aveau valută și voiau s-o plaseze; oamenii aveau de trecut un hop, aveau nevoie de bani, dar dacă ei nu se împrumutau în moneda cu care erau plătiți nu făceau decât să își asume un risc valutar. Pentru că oricând pot să apară pe piața valutară schimbări de curs care scumpesc creditul. Și ca să-i scutească de riscuri pe cei ce voiau împrumuturi, Banca Națională le-a cerut băncilor – nu prin apeluri morale, ci prin norme – să le deschidă ochii clienților, să le arate la ce eforturi

suplimentare de plată ar putea fi supuși dacă s-ar înrăutăți condițiile. O probă de rezistență la situațiile cele mai grele. Și de transparență.

Banca Națională nu este însă pedagog, nu educația financiară este rolul ei principal pe piața bancară. Dar a făcut eforturi foarte mari, săptămână de săptămână, lună de lună, an de an, pentru a promova cultura economică, mai cu seamă cultura financiară.

În principal însă, BNR este o instituție de autorizare, de reglementare și de supraveghere. Desigur, o supraveghere pe care o face în stil european. Începând din anii '90. Banca Națională cere și analizează actele; dacă o bancă a măsluit actele, va răspunde pentru fapta aceasta, practica internațională ne arată că nimeni nu a ajuns prea departe măsluind acte. Băncii Naționale i s-au încredințat, însă, prin lege, două obiective pe care le păzește cu sfințenie: stabilitatea prețurilor și stabilitatea financiară a țării. Și atrage atenția asupra "vitezei" împrumutatorilor, când este mare. Viteza nu a fost niciodată lăsată pe limită de risc. În același timp, societatea trebuie să învețe să gândească economic. Să gândească în spiritul economiei de piață. Și Banca Națională e angajată în acest proces prin activități de educarea financiar-bancară și face tot ce este necesar cu putință în aceasta privință – dialoguri cu publicul prin mass-media, cursuri pentru jurnaliștii specializați în economia financiar-bancară, colocvii, seminarii. Totodată, a înmulțit publicațiile proprii prin care dă seamă cu privire la politica monetară. Dar Banca Centrală nu se poate substitui societății civile. Pentru că societatea civilă, cu deosebire, este chemată să se implice în dezvoltarea culturii financiar-bancare.

Astfel de riscuri – când oamenii sunt plătiți bunăoară în lei și se împrumută în valută – nu sunt niciodată excluse, chiar și în vremuri normale. Dar atunci, în anii 2004-2008, erau vremuri excepționale. Democratizarea creditelor devenise un fapt vital al aceluși timp și Banca Centrală s-a văzut nevoită să introducă noi măsuri de limitare a riscurilor valutare. Din analizele BNR reiese că, de fapt, creditul creștea – și era bine să crească – numai că alerga cu o viteză care nu era permisă pe șoselele noastre. Și peste tot pe unde apare viteza, apare și riscul de derapaj. Banca Națională a impus o anumită temperare a acestei viteze, pentru a putea să evite riscurile majore; și, cu deosebire, să evite creșterea gradului de supraîndatorare. Creditele trebuiau să crească mai lent, în special cele în valută, deși ele prindeau o viteză mai mare decât cele în lei. A avut succes Banca Națională? Direcția Stabilitate Financiară din BNR a calculat ponderile împrumuturilor în franci elvețieni, raportate la PIB-urile din mai multe țări europene. Dacă în Austria și în Polonia împrumuturile în monedă elvețiană au urcat până la 8 la sută, în România ponderea acestor împrumuturi a coborât sub 1 la sută.

A fost formulată și întrebarea: de ce nu le-a oprit de tot? Răspunsul e simplu: Banca Națională ar fi dat șah legii.